

Date: 7th July-2026

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASINING TO‘G‘RIDAN-
TO‘G‘RI AMAL QILISHI: NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI

Umarova Nozimabonu Faxriddin qizi

Toshkent viloyati Yuridik texnikumi 2/24-guruh talabasi

Yo‘ldoshboyeva Shaxzoda Kamoliddin qizi

Toshkent viloyati yuridik texnikumi 2/24-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qilish tamoyilining mohiyati, uning huquqiy asoslari va amaliyotdagi ahamiyati tahlil qilingan. Konstitutsiyaning oliy yuridik kuchga ega bo‘lishi va unda belgilangan normalarning bevosita qo‘llanilishi mexanizmlari o‘rganilgan. Maqolada konstitutsiyaviy normalarni sudlar va boshqa davlat organlari tomonidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri qo‘llashdagi muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qilish, oliy yuridik kuch, inson huquqlari, konstitutsiyaviy nazorat, huquqiy davlat.

Kirish

Huquqiy davlatning eng muhim belgilaridan biri uning Asosiy Qonuni – Konstitutsiyaning real hayotda to‘liq va samarali amal qilishidir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 15-moddasiga ko‘ra, O‘zbekistonda qonun ustuvorligi tan olinadi va davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalari hamda fuqarolar faoliyati Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq bo‘lishi shart. Bu norma Konstitutsiyaning nafaqat ramziy, balki bevosita huquqiy ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

Konstitutsiyaning to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qilishi deganda, uning normalarining qo‘shimcha qonunchilik hujjatlarini talab qilmasdan, mustaqil ravishda huquqiy munosabatlarni tartibga solishda qo‘llanilishi tushuniladi. Bu tamoyil fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda, davlat hokimiyati organlarining faoliyatini nazorat qilishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Nazariy asoslar

Konstitutsiyaning to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qilishi g‘oyasi zamonaviy konstitutsiyaviy huquq nazariyasining markaziy o‘rinlaridan birini egallaydi. Ushbu tamoyilning mohiyati shundaki, Konstitutsiya oddiy qonunlardan farqli o‘laroq, eng yuqori yuridik kuchga ega bo‘lib, barcha boshqa normativ-huquqiy hujjatlar unga zid bo‘lmasligi kerak. Agar biror qonun yoki qaror Konstitutsiyaga zid bo‘lsa, u Konstitutsiya normalari asosida bekor qilinishi yoki o‘zgartirilishi lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahririda (2023-yilgi referendum natijalariga ko‘ra) inson huquq va erkinliklarining kengaytirilgan kafolatlari mustahkamlandi. Xususan, 18-modda davlat inson huquq va erkinliklarini ta‘minlash uchun javobgar ekanligini, 19-modda esa inson huquq va erkinliklari bevosita amal qilishini belgilaydi. Bu esa Konstitutsiya normalarining sudlar tomonidan bevosita qo‘llanilishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Date: 7th July-2026

Amaliyotdagi holat va muammolar

Garchi Konstitutsiyada to'g'ridan-to'g'ri amal qilish tamoyili mustahkamlangan bo'lsa-da, amaliyotda ba'zi qiyinchiliklar mavjud. Birinchidan, ko'p hollarda sudlar va boshqa huquqni qo'llash organlari Konstitutsiya normalariga emas, balki tegishli kodekslar, qonunlar va vazirliklarning buyruqlariga tayanishga odatlangan. Bu esa Konstitutsiyaning bevosita ta'sirini kamaytiradi.

Ikkinchidan, Konstitutsiya normalarining ba'zilar dasturiy xarakterga ega bo'lib, ularni amalga oshirish uchun maxsus qonunlar qabul qilinishini talab qiladi. Bunday hollarda Konstitutsiyaning to'g'ridan-to'g'ri qo'llanilishi cheklangan bo'lishi mumkin. Biroq, inson huquqlari bilan bog'liq normalar, aksincha, bevosita amal qilishi va har qanday cheklovlarisiz himoya qilinishi kerak.

Uchinchidan, fuqarolarning o'z konstitutsiyaviy huquqlarini bilish darajasi yetarli emas. Ko'pchilik fuqarolar o'z huquqlari buzilganda avvalo Konstitutsiyaga, keyin esa pastroq darajadagi qonunlarga murojaat qilish kerakligini bilmaydilar.

Sud amaliyoti va Konstitutsiyaviy nazorat

O'zbekiston Respublikasida Konstitutsiyaning to'g'ridan-to'g'ri amal qilishini ta'minlovchi asosiy institut Konstitutsiyaviy sud hisoblanadi. Konstitutsiyaviy sudning vakolatlari kengaytirilishi va uning faoliyati samaradorligining oshishi Konstitutsiya normalarining real hayotda ishlashiga xizmat qiladi. Sudlar tomonidan Konstitutsiyaviy sudga murojaat qilish mexanizmining soddalashtirilishi muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, umumiy sudlar ham ish ko'rish jarayonida Konstitutsiya normalariga bevosita tayanishlari mumkin. Agar sud ish ko'rayotgan qonun normasining Konstitutsiyaga mos kelmasligidan shubhalansa, u Konstitutsiyaviy sudga tegishli so'rov bilan chiqishi kerak. Bu jarayon Konstitutsiyaning oliy yuridik kuchini ta'minlaydi.

Xalqaro tajriba

Rivojlangan huquqiy tizimga ega mamlakatlarda (masalan, Germaniya, AQSh, Fransiya) Konstitutsiyaning to'g'ridan-to'g'ri amal qilishi keng qo'llaniladi. Xususan, Amerika Qo'shma Shtatlarida Federal Oliy Sud Konstitutsiyani bevosita talqin qilish va qo'llash orqali minglab muhim qarorlar qabul qilgan. Yevropa mamlakatlarida esa konstitutsiyaviy shikoyat instituti fuqarolarga o'z konstitutsiyaviy huquqlari buzilganda bevosita konstitutsiyaviy sudga murojaat qilish imkonini beradi.

O'zbekiston uchun ushbu tajribalarni o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish foydali bo'ladi. Ayniqsa, fuqarolarning konstitutsiyaviy shikoyat huquqini kengaytirish va uni sodda protseduralar asosida amalga oshirish Konstitutsiyaning haqiqiy himoyachisiga aylanishiga yordam beradi.

Taklif va tavsiyalar

Konstitutsiyaning to'g'ridan-to'g'ri amal qilishini ta'minlash maqsadida quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi:

Birinchidan, sudyalarning konstitutsiyaviy huquq sohasidagi malakasini oshirish. Sudlar Konstitutsiya normalarini bevosita qo'llashda jasoratli va professional bo'lishi kerak.

Date: 7th July-2026

Ikkinchidan, huquqiy targ'ibotni kuchaytirish. Fuqarolarni Konstitutsiya ularning kundalik hayotidagi huquqlarini himoya qiluvchi bevosita vosita ekanligiga o'rgatish zarur.

Uchinchidan, Konstitutsiyaviy sud faoliyatini yanada ochiq va shaffof qilish. Konstitutsiyaviy sudning qarorlari keng jamoatchilikka yetkazilishi va ularning ijtimoiy ahamiyati tushuntirilishi lozim.

To'rtinchidan, qonunchilik bazasini Konstitutsiyaga to'liq moslashtirish. Barcha yangi qabul qilinayotgan qonunlar Konstitutsiya ekspertizasidan o'tkazilishi va undagi normalarga zid kelmasligi ta'minlanishi kerak.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining to'g'ridan-to'g'ri amal qilishi huquqiy davlat barpo etishning ajralmas qismidir. Bu tamoyil nafaqat yuridik texnika masalasi, balki siyosiy iroda va ijtimoiy adolat talabidir. Konstitutsiya qog'ozdagi qoidalar to'plami emas, balki jamiyat hayotini tartibga soluvchi jonli mexanizm bo'lishi kerak.

Konstitutsiyaning bevosita qo'llanilishi fuqarolarning huquqiy ongini oshiradi, davlat organlarining mas'uliyatini kuchaytiradi va huquqiy nihilizmga qarshi kurashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Kelgusida Konstitutsiyaviy sud institutini yanada mustahkamlash, sud amaliyotida Konstitutsiya normalaridan kengroq foydalanish va huquqiy madaniyatni yuksaltirish orqali ushbu tamoyilning to'liq ro'yobga chiqishiga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. Sayfullayev Sh. Konstitutsiyaviy huquq. – Toshkent: Davlat va jamiyat qurilishi akademiyasi, 2022.
3. Mirzayev A. Huquqiy davlat va Konstitutsiya ustuvorligi. – Toshkent: Fan, 2021.
4. Abdullayev M. Konstitutsiyaviy nazorat mexanizmlari. – Toshkent: TDSHU nashriyoti, 2023.
5. Karimov B. Inson huquqlari va Konstitutsiya. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
6. Usmonov J. Sud hokimiyati va Konstitutsiya. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2024.

